

Кульманова Зульфия Бекбулатовнаның 8D02314 – «Лингвистика» мамандығы бойынша (PhD) философия докторы дәрежесін алу үшін «Тіл мен дін контекстіндегі «Қарыз бен Парыз» концептісінің репрезентациясы» тақырыбындағы диссертациясына

ПКР

XXI ғасырдағы қоғамдық сана мен саяси-әлеуметтік ортадағы өзгерістер гуманитарлық бағыттағы ғылым салаларына, соның ішінде лингвистика ғылымына деген жаңашыл зерттеулер мен тың ізденістерді өмірге әкелді. Нактырақ айтқанда, антропоцентристік парадигма салаларының қарқынды түрде дамуы лингвистика ғылымына жаңаша серпін тудырды. Соның ішінде тіл мен діннің бірлестігін зерттеу арқылы тілдің қуатын, тілдік құзыреттіліктің ерекшеліктерін көрсетуді көздейді. Тіл мен діннің сабактастығы әрбір ұлт тіліндегі өзіндік этникалық сипатынан ұлттық тілдің қуаты мен құндылықтарын, адам дүниетанымындағы «Қарыз бен Парыз» концептілерінің репрезентациясын тілдік және поэтикалық мәтіндердің мәдени-танымдық мазмұнынан көруге болады. Осы мәселелердің мазмұнын тарқатуда зерттеуші З.Б.Кульманова өзінің ғылыми қызығушылығы мен дербес зерттеулерінің нәтижесінде қазақ тіл біліміндегі теолингвистика ғылымына түрен салып, этностиң діни дүниетанымдық болмысын, мәдени-рухани байлығын, өмірлік көзқарасы мен діни сенімінің тілдегі көрінісін көрсету мақсатында лингвистикалық түрғыда зерттеу жұмысын жүргізді.

Докторант зерттеу жұмысының мақсатында тіл мен діннің контекстіндегі «Қарыз бен Парыз» концептілерінің репрезентациясын лингвофилософиялық, лингвокогнитологиялық, лингвомәдениеттанымдық, теолингвистикалық, психолингвистикалық аспектілер аясында концептілік талдаулар нәтижесінде көрсетуді көздейді. Зерттеу нысанындағы «Қарыз бен Парыз» концептілерінің тілдік семантикалық мазмұны мен діни семантикалық мазмұндарының өзара сабактастығы, қолданыс ерекшелігі, дүниетанымдық түсінігі, тілдік таным мен діни танымның арақатысы деген мәселелерді теориялық және практикалық түрғыдан жан-жақты қарастырады.

Тіл философиясының заңдылықтары адамды, этности, қала берді әлемді тіл арқылы тануға ерекше мән беріп, мәдени-танымдық нормалар мен тілтанымдық нормалардың қалыптасуына ерекше қызмет атқарады. Осы түрғыдан келгенде, дүниенің діни бейнесін танудағы «Қарыз бен Парыз» концептілерінің танымдық өрісіндегі «дін мен тіл», «адам және тіл», «тілдегі адам факторы», «дінде тілдің қызметі», «діни таным мен тілдік таным» секілді мәселелерді практикалық түрғыдан тілдік материалдарға лингвистикалық талдаулар жасау арқылы көптеген тың тұжырымдар жасайды. Сол арқылы ғаламның діни бейнесінің болмысын көрсету, ұлттық философияның мазмұнын тілдік және поэтикалық мәтіндер арқылы қарапайым түсініктен бастап, күрделі ғылыми концептуалды түсінікке дейін танытуды көздейді. Жалпы адамзаттық маңызға ие діни танымның табиғатын сатылы түрде көрсету барысында тілдік материалдарға логика-

философиялық тұрғыдан талдау жасау арқылы, ғаламның діни бейнесінің жұмбағын шешуді көздейді. Зерттеу тақырыбындағы «адам-тіл-дін», «тіл-дін-мәдениет», «адам-қоғам-дін», «тіл-таным-дін» аралықтарындағы күрделі мәдени-таным процесі арқылы жүретін лингвофилософиялық мәселелерді логикалық, танымдық, философиялық, теологиялық қағидаларға ие болған ғаламның діни бейнесін сипаттаудағы зерттеушінің қол жеткізген ғылыми нәтижелері жұмыстың алдына қойған мақсат-міндеттерін сәтті орындалап шыққандығын көрсетеді.

Диссертациялық жұмыстың ғылыми жаңалықтары:

Біріншіден, қазақ тіл біліміндегі тіл мен діннің сабактастығы деген мәселенің теориялық және практикалық мазмұнын жан-жақты қарастыру арқылы теолингвистика ғылымының мазмұнын түсіндіреді.

Екіншіден, адам дүниетанымындағы тілдік таным, діни таным, этникалық таным, қоғамдық таным секілді танымдық категориялардың лингвофилософиялық ерекшеліктерін көрсетеді.

Үшіншіден, тіл мен діннің сабактастығын «Қарыз бер Парыз» концептілеріне талдау жасау арқылы адам дүниетанымындағы рухани құндылықтардың өмірлік маңызының тіл мен діндегі көрінісін сараптайды.

Төртіншіден, ғаламның діни бейнесінің қалыптасу үрдісі лингвомәдени қауымдастықтың өзін қоршаған ғалам туралы «діни танымдық» түсініктерінің біртұтас жүйесі, этникалық сананың қатпарларында жатқандығын айқындаған.

Бесіншіден, «Қарыз бер Парыз» концептілері ғаламның діни бейнесінің тілдегі көрінісі мен адамның ақиқат әлемді тануының этникалық ерекшелігі, тіл болмысымен ұштасып жатқандығын дәйектеп көрсеткен.

Алтыншыдан, ғаламның діни бейнесінің сырын ашудағы «Қарыз бер парыз» концептілерінің астарында, дүниенің тілдік, мифологиялық, қарабайыр, философиялық, теологиялық, этнологиялық ғылыми-концептуалды және әлеуметтік-мәдени сипаттағы аялық білім шоғырының жатқандығын анықтаған.

Жетіншіден, «Қарыз бер Парыз» концептілеріне лингвистикалық талдау жасау нәтижесінде адами құндылықтар әлемінің құрамдас бөлігі – адамның өзін-өзі тануына, өзі арқылы өзге әлемді тануға деген талпынысы қоршаған ақиқат болмысты адамның рухани-моральдық түсініктері мен діни нағым-сеніміне қатысты ұғым-түсініктердің моделін сәтті көрсете білген.

Сонымен, диссертацияның өн бойындағы тіл мен діннің контекстіндегі «Қарыз бер Парыз» концептілерінің этнотанымдық сипаты тілдік материалдар арқылы саралап талданған. Аталған диссертациялық жұмыстың әрбір теориялық түйіні мен қорытындысының шынайылық дәрежесі теориялық материалдарды тұжырымдауда когнитивтік-концептілік, лексика-семантикалық, семасиологиялық анализ жасау, жинақтау, топтау, жүйелеу сияқты әдістерді ұтымды пайдалануынан, танымдық-логикалық және логикалық-философиялық әдістерін қолдануынан байқалады.

Докторанттың материалды логикалық тұрғыдан жүйелі беруі, зерттеу әдістері мен алынған нәтижелері, қорытындылары мен ғылыми түйіндері

жұмыстың толық аяқталған, іштей тұтастыққа ие, өз алдына дербес ғылыми еңбек екендігін дәлелдейді. Диссертациялық жұмыстың кіріспесінде көрсетілген өзектілік мәселесі, қорғауға ұсынылған тұжырымдар, қол жеткізген ғылыми жаңалықтарында, зерттеу нысанына алған мәселелерден ауытқушылық жок. Зерттеу нысанына алған мәселелері бірінен-бірі туындалап, өзара бір-бірімен сабактасып жатыр. Жұмыс мазмұнының сабактастығы берік сақталған. Ғылыми тұжырымдар негізінде З.Б.Кульманованаң тарапынан жасалған дәйектемелер зерттеу жұмысының теориялық және практикалық нәтижелерінің сапасын арттыруға және алға қойған мақсат-міндеттерін орындауға теориялық және әдіснамалық тұфырының өз жолынан ауытқымауына себеп болған. Диссертациялық жұмыста жасалған нәтижелер жұмыстың мақсаты мен міндеттеріне сай орындалған. Жұмыстың құрылымы диссертацияға қойылатын талаптарға сай жазылған. Диссертация іштей тұтастыққа ие. Алынған нәтижелерінің ішкі бірлігі жоғары.

Қорыта келгенде, Кульманова Зульфия Бекбулатовнаның «Тіл мен дін контекстіндегі «Қарыз бен Парыз» концептісінің репрезентациясы» тақырыбындағы диссертациялық жұмысын 8D02314 – «Лингвистика» мамандығы бойынша (PhD) философия докторы дәрежесін алу үшін қорғауға ұсынуға болады.

Ғылыми кеңесшісі:

Филология ғылымдарының кандидаты,
қауымдастырылған профессор (доцент)

